

УДК 373.22(477-2)

ББК 74.14(4укр-2к)7

Валентина Сергеева

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки

дошкільної та початкової освіти

Східноєвропейського національного

університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЗАВЕДЕННЯ ПЕРШИХ НАРОДНИХ ДИТЯЧИХ САДКІВ У КИСВІ

У пропонованій статті піднімається питання організації перших народних дитячих садків в Україні, зокрема у Києві. Аналізуються умови створення та висвітлюється зміст діяльності цих дошкільних закладів.

Ключові слова: суспільне дошкільне виховання, малозабезпечені верстви населення, народний дитячий садок, Київське товариство народних дитячих садків.

Постановка проблеми. У сучасних, повних суперечностей, процесах, спрямованих на осмислення реалій нового часу, зокрема і в галузі освіти, маємо не випускати з поля зору вітчизняний педагогічний досвід минулого, черпати з нього усе цінне і корисне, що стане міцним фундаментом подальшого розвитку і найпершої освітньої ланки – дошкілля.

Сьогодні історико-педагогічна наука активно розвивається. Опрацьовано чималу кількість різноманітних питань розвитку педагогічної теорії і практики, систематизовано і узагальнено діяльність, творчі доробки видатних педагогів минулого, зокрема тих, чия спадщина до певного історичного періоду не досліджувалась, а саме І.Сікорського, С.Русової, В.Фльорова, Л.Лубенець, Я.Чепіги та ін. Проте залишається недостатньо дослідженим період становлення дошкільного виховання в Україні, час виникнення перших народних дитячих садків, які по суті є праобразом сучасних дошкільних

навчальних закладів.

Окремі питання становлення і розвитку українського дошкілля висвітлені у наукових роботах Л.Батліної, Л.Артемової, З.Борисової, Л.Вовк, Г.Дацюк, Н.Дем'яненко, Н.Дичек, І.Зайченко, І.Іваненко, Т.Ківшар, Г.Ларіонової, М.Мельничук, В.Смаль, О.Сухомлинської, І.Улюкаєвої та ін.

Метою статті є дослідження окремих тенденцій становлення і розвитку українського дошкілля на межі XIX-XX ст., зокрема визначення необхідності і висвітлення особливостей виникнення перших народних дитячих садків у Києві.

Виклад основного матеріалу.

XIX століття для Російської імперії ознаменувалося зародженням нової економічної формації – капіталізму. Його розвиток особливо посилювався після скасування кріпацтва. Кінець минулого століття - час великого суспільного підйому в Росії, розвитку промисловості, науки, філософії, мистецтва, формування нових ідей та теорій. Це також період бурхливого розвитку суспільно-педагогічної думки в Російській державі.

Розвиток капіталізму в Російській імперії, до складу якої належала Наддніпрянська Україна, вніс значні зміни у соціально-економічне становище жінок. У 80-90-ті роки XIX ст. відбувався посилений ріст великої промисловості. Зростала кількість робітників, зайнятих у сфері виробництва, а серед них значно збільшувалась кількість жінок-робітниць. Це позначилося на долі дітей бідних верств суспільства - робітників та селян, зокрема призвело до великого росту бездоглядності та смертності дітей. У книзі М.Гундобіна "Детская смертность в России и меры борьбы с нею" говориться, що тільки у 1896 р. в 50 губерніях європейської частини Росії, у тому числі і на території України, померло 2,1 млн. дітей у віці до 15 років. Особливо великий відсоток смертності мав місце серед дітей першого року життя [1, с.47].

Тому в цей період особливу гостроту набула проблема охорони материнства та дитинства, а також дошкільного виховання дітей.

Прогресивні педагоги (К.Ушинський, И.Пирогов, О.Духнович, М.Корф) вбачали у суспільному вихованні дітей дошкільного віку засіб докорінного покращення всієї справи виховання підростаючого покоління.

У педагогічних журналах того часу ("Учитель", "Журнал для воспитания", "Детский труд" тощо) з'явилися численні статті про Ф.Фребеля та фребелівські дитячі садки. Ф.Фребель (1782-1852) перший у Європі (Швейцарія) створив прототип народних дитячих садків. Він переслідував мету - привчити дітей з перших кроків їх життя до осмисленої, моральної праці, прагнув всебічно розвивати природні здібності дітей. Російські та українські педагоги позитивно поставилися до самої ідеї дитячого садка як нового типу дошкільного закладу, який був покликаний допомагати родинному вихованню. Але вони виступали проти спроб механічного перенесення фребелівського зразка на вітчизняний ґрунт, прагнули створити оригінальну теорію дошкільного виховання на засадах тих досягнень, які мала педагогічна думка на той час.

Про елементи і характер дошкільного виховання дітей малозабезпечених верств населення в Україні, які могли мати місце ще з давніх часів при монастирях чи інших добродійних фундаціях, точних відомостей немає. В першій половині ХІХ ст. появились заклади для сиріт і дітей, що не мали постійного місцепроживання, - притулки. Перший дитячий садок для дітей з бідних родин був відкритий у Полтаві 1839 року, де діти від 2 років перебували з 7 години ранку до 8-9 години вечора [2]. Безплатні дитячі садки відносно інтенсивно почали відкриватися наприкінці ХІХ ст. завдяки громадській ініціативі [3].

У Києві такий перший народний дитячий садок був відкритий у 1899 році. Київ був найбільшим економічним та культурним центром Південно-Західного краю царської Росії. З кінця ХІХ ст. у ньому почало інтенсивно розвиватися дошкільне виховання і він зайняв одне з перших місць по кількості дошкільних закладів.

Відкриття першого народного дитячого садка у Києві пов'язано з ім'ям Юлії Миколаївни Карпінської, міщанки за соціальним походженням, вдови підполковника царської армії [4]. Спостерігаючи за життям маленьких дітей бідняків, вона написала до редакції газети "Жизнь и искусство" листа, де підняла питання про необхідність влаштування дитячих садків для дітей найбіднішого населення околиць Києва. "Я живу, - писала авторка, - на околиці міста. Майже кожен день я бачу, як маленькі діти у віці 3-5-7 років бігають по грязюці, місять її голими ніжками, кидають каміння, б'ються, лаються брутальними словами. Нагляду за ними немає ніякого... Для того, щоб і морально, і фізично оздоровити ці юні покоління, необхідно, на мій погляд, як найраціональніший захід, улаштування дитячих садків, які, на жаль, існують у нас як погана пародія на фребелівський зразок, у вигляді якихось підготовчих шкіл з оплатою, яка недоступна більшості. Потрібні справжні дитячі сади для діточок трирічного і дошкільного віку, для тих, «хто не має вдома достатньо світла і повітря», хто росте без усякого догляду, з найменшою платою, яка доступна бідному класу, і без усякої плати для незабезпечених [5, с.7].

Після публікації в редакцію газети почало надходити все більше листів-відгуків. Багато хто з розумінням поставився до пропозиції Ю.Карпінської щодо відкриття дитячих садків такого типу. Почали надходити кошти, невеликі, проте і вони надали можливість розпочати корисну справу.

Слід зазначити, що у Києві вже існували дитячі притулки, призначені для дітей бідних верств населення. Вони мали відомчий характер: кошти на їх утримання надавало Міністерство освіти. Нараховувалось їх у Києві на той час чотири. В цих закладах майже на повному утриманні знаходилось 280 дітей (хлопчиків та дівчаток). Тут влаштовувалось дозвілля дітей; малюки отримували одягу та їжу. Однак, утримання подібних притулків потребувало немалих коштів. Тому відвідувала їх невелика кількість дітей. Більшість же маленьких діток з бідних родин проводила свій час просто на вулиці, спостерігаючи і вбираючи в себе всі хиби вулиці [5, с.10-12].

Влаштування ж простого, "бесхитроного" садка, на думку Ю.Карпінської, не потребувало великих коштів, і тому такий дитячий садок зміг би залучити в десять разів більшу кількість дітей.

Не дивлячись на усі труднощі, було отримано дозвіл на влаштування дитячого садка, знайдена і пристосована територія, визначена попередня програма перебування дітей. 28 березня 1899 р. газета "Жизнь и искусство" писала: "Висловлюючи повну впевненість у тому, що громадська благодійність Києва не вичерпалась, що жертвуючи на дитячі сади, публіка на захопилась лише зовнішньою стороною ідеї, ми сподіваємось... бажання пані Карпінської відкрити сад на Лук'янівці не пізніше 1-го травня здійсниться".

Однак, відкриття першого народного дитячого садка відбулося раніше майже не три тижні. Це стало можливим тому, що все більше людей починало вірити в ідеї Ю.Карпінської. Це збільшило надходження коштів, які і дозволили прискорити відкриття садка для дітей бідноти.

Офіційне відкриття першого народного дитячого садка у Києві відбулося 11 квітня 1899 р., і відвідало садок у перші ж години його діяльності біля 100 хлопчиків і дівчаток.

На початку ХХ ст. таких дитячих садків у Києві налічувалось чотири [4]. Ініціатори влаштування перших безплатних дитячих садків для найбільшого населення організувались у Товариство сприяння вихованню та захисту дітей, комісія якого і займалась безпосередньо відкриттям такого типу дошкільних закладів: "До 1907 року дитячий сад знаходився у віданні особливої комісії, яка мала місце при "Товаристві сприяння вихованню і захисту дітей", утвореному у 1902 році. Це Товариство, про що говорить сама назва його, пройнялось широкими та благими намірами і негайно приступило до їх здійснення; проте з часом ... втратило запалуючу його з початку моральну силу і зовсім завмерло, частково внаслідок крайньої інертності головуючих осіб, частково за браком коштів. Лише названа комісія... увесь час невпинно, енергійно і плідно працювала, а також успішно боролася з різними

перешкодами і досягала блискучих результатів" [6, с.3].

Оскільки Товариство практично припинило своє існування, діяльна комісія вирішила виділитися із цієї "померлої" організації і оголосила себе 19 січня 1907 р. самостійним товариством під назвою "Київське Товариство народних дитячих садків" [4].

Ще в кінці 1899 р. група педагогів Південно-Західної частини Росії звернулася до Міністерства народної освіти з проханням дозволити організувати Товариство народних дитячих садків. Проте, тільки у 1902 р. був затверджений Статут цього Товариства. До 1907 р. Товариство майже не функціонувало і тільки починаючи з 1907 р., з залученням нових членів, посправжньому розгорнуло свою діяльність.

Народні дитячі садки були передані під опіку знов утвореного Київського Товариства народних дитячих садків.

§1 Статуту Товариства народних дитячих садків наголошує: «1). Товариство народних дитячих садків має на меті: 1. відкривати в пунктах м. Києва, які мають особливу потребу, народні дитячі сади для малолітніх дітей дошкільного віку найбільшнього класу населення, де б вони під керівництвом досвідчених, підготовлених до справи осіб перебували весь день у відповідних до їх віку заняттях та іграх і нормально розвивалися б фізично, розумово та морально; 2. всіляко сприяти розповсюдженню у суспільстві ідеї народних дитячих садів і правильному погляду на розумове, фізичне і моральне виховання дітей дошкільного віку. З цією метою Товариство має право влаштовувати курси для садівниць і виховательок, школи нянь, педагогічні виставки ..., видавати педагогічні журнали, збірники, книги ...» [6, с.2].

Члени Київського Товариства народних дитячих садків ставили перед собою такі головні завдання:

1. Привертати увагу громадськості до дошкільної справи.
2. Сприяти відкриттю безплатних народних дитячих садків для дітей малозабезпечених верств населення.

3. Пропагувати ідеї дошкільного виховання.

На кінець 1907 р. Київське Товариство народних дитячих садків нараховувало вже 140 членів. У Товаристві співпрацювали учителі, діячі народної освіти у земствах та містах, лікарі, службовці міських установ. Члени Товариства - педагоги прагнули поглиблено розробляти питання теорії та практики роботи дитячого садка, доводили необхідність широкого розповсюдження народних садків в країні як першого ступеня суспільного виховання: "Дошкільне виховання та шкільна освіта так тісно пов'язані між собою, що відокремити їх одне від одного неможливо, що без дошкільного виховання справжня нормальна школа існувати не може" [6, с.20].

Проявляючи особливу турботу про включення дитячих садків до системи народної освіти, члени Київського Товариства народних дитячих садків у 1907 р. звернулись до Міністерства народної освіти з доповідною запискою, пропонуючи:

«1. Залучити народні дитячі сади до системи державних освітньо-виховних закладів, занести до бюджету Міністерства суму на утримання народних дитячих садів і підготовчих закладів.

2. Видати постанову про народні дитячі сади, яка допомогла б їх правильному заведенню.

3. Допускати до роботи в дитячому саду тільки спеціально підготовлених осіб...» [8, с.10-11].

Це звернення проте не зустріло належної підтримки з боку Міністерства народної освіти.

У 1912 р. Товариство вдруге звернулося до Міністерства освіти, піднімаючи все те ж злободенне питання: включити дитячі садки до загальної системи освітньо-виховних закладів та допомогти їм матеріально. Після деякого часу Міністерство виділило 24027 крб. (менше півкопійки на дитину) "на заняття дітей дошкільного віку" [9, с.210].

Де свідчить про те, що уряд не приділяв достатньої уваги проблемі

суспільного виховання дітей малозабезпечених верств населення. Дошкільне виховання не мало офіційного визнання й не було впроваджено у державну освітню систему. Існування дитячих садків залишалось справою громадської ініціативи.

У 1913 р. у підпорядкуванні Київського товариства народних дитячих садків залишалось чотири безплатних дитячих садка, притулок для сиріт й напівсиріт із бідних верств населення та школа для бездоглядних дітей - колишніх вихованців дитячих садків.

Народні дитячі садки нараховували багато дітей (в окремих садках кількість дітей сягала 100 при двох виховательках чи садівницях), за складом дітей вони були змішаними закладами (від 2-3-річних до 7-річних), за часом роботи - більш тривалими, ніж платні дитячі садки (діти знаходилися в народних дитячих садках 6-8 годин). В їх організації зустрічались численні труднощі: не було пристосованих приміщень, достатніх коштів на господарче та учбове обладнання, підготовленого персоналу. Одна із виховательок, що працювали не той час у дитячих садках на околицях Києва, Л.Гартвіг згадувала: «... На 100 дітей від 4 до 8 років було дві виховательки. День у притулку починався о 6 годині ранку і кінчався о 6 годині вечора. За 12-ти годинний робочий день нам платили по 15 крб. на місяць» [10, с.49].

Матеріали про роботу народних дитячих садків /журнал "Дошкольное воспитание" з 1911 по 1916 рр., Звіти про діяльність народних дитячих садків/ свідчать, що серед різноманітних занять, які проводили з дітьми, переважала ручна праця. Використовували всілякі її види: вишивання хрестом, на канві, плетіння корзин із соломи, вишивання на картоні, аплікації на папері, тканині, виготовлення поробок з картону тощо. Всі ці види праці в першу чергу розвивали трудові навички, але вони також сприяли розумовому та моральному вихованню дітей. Вихователі намагалися створити реальні умови вільного розвитку дитини й так організувати працю дітей, щоб вони не зневірилися у своїх силах і не ставилися до неї як до одноманітної нудної

справи. Залучаючи дітей до самообслуговування, навчаючи їх рукоділля, господарювання, городництва, традиційних ремесел, дошкільні наставники прагнули підготувати їх до самостійного життя.

Проводилась й конкретна підготовка дітей до школи: не менше двох разів на тиждень організовувались бесіди за малюнками, за описом предметів, вчили малюків складати оповідання, проводили заняття з навчання дітей першим елементам читання, письма та лічби. Діти також займалися рухливими іграми, гімнастичними вправами. Крім того, особлива увага приділялася методиці сенсорного виховання, ознайомленню дітей з навколишнім світом, природою.

У народних дитячих садках особливого значення надавалось релігійному вихованню і навчанню. У молодшій та середній групах діти вивчали молитви, у старшій проводились заняття з Закону Божого.

Потрібно відзначити, що у народних дитячих садках були відсутні тілесні покарання, а головне місце посідала повага до особистості дитини.

У своїй діяльності педагоги-вихователі виходили перш за все з інтересів дітей і перспектив їх подальшого розвитку як повноцінних членів суспільства, набуття ними життєвої потреби активної творчої самодіяльності пізнання світу. Через постійний добір ігор, бесід, екскурсій, прогулянок, спостережень і праці в саду, на городі чи у квітнику, занять з різноманітними матеріалами педагоги прагнули виховувати у дітей найкращі риси - доброту, людяність, порядність, працелюбність, наполегливість, охайність тощо. В цілому навчання і виховання дітей в народному дитячому садку мало організований характер: "Заняття в дитячому садку проводяться систематично, кожен день, з застосуванням усіх найновіших прийомів сучасної педагогіки" [6, с.4]. Такий дитячий садок, на думку Ю.Карпінської, першовідкривачки народних дитячих садків у Києві, повинен був поєднувати в собі і школу праці, і місце розваг, і виховну установу, і освітній заклад, і, нарешті, що саме головне, патронат над дітьми [5, с.23-25], на що і було спрямовано всю організацію і діяльність цих перших виховних дошкільних закладів.

Однак, брак педагогічного досвіду, необхідної методичної літератури, коштів, відсутність вітчизняної теорії дошкільного виховання, а також ігнорування з боку урядових кіл зумовлювали стихійність, часто інтуїтивність визначення тактики роботи з вихованцями.

Цікавлячись подальшими успіхами своїх підопічних вже поза стінами дитячого садка, вихователі отримували позитивні відгуки від учителів початкової школи: «... діти, які виховувались у дитячому саду..., за своєю розумовою і моральною підготовкою різко виділяються в кращу сторону з великої кількості дітей, ... і тим самим заслуговують найкращі відгуки учбового персоналу училищ» [6, с.13].

Висновки. Вивчення практичної діяльності, педагогічних ідей, творчих напрацювань вітчизняних освітніх і громадських діячів дає можливість зробити висновок: у період кінця XIX - початку XX століття сформувались засади щодо подальшого розвитку української дошкілля; перші народні дитячі садки стали першими суспільними інституціями, створення яких переслідувало мету охорони дитинства і забезпечення оптимального розвитку й виховання дітей малозабезпечених верств населення тогочасної України.

Подальший уважний та глибокий аналіз творчих педагогічних здобутків минулого, використання їх у вирішенні сучасних педагогічних проблем сприятиме піднесенню освіти й виховання дошкільників у нашій країні на значно вищій щабель розвитку.

Список використаних джерел:

1. Гундобин Н.П. Детская смертность в России и меры борьбы с нею // Н.П. Гундобин. – СПб: Б.и., 1906.
2. Енциклопедія українознавства: словникова частина. – Київ: Молоде життя, 1994.– Т.2.– С.586-588
3. Ф.442, оп.629, спр.456. – Дело об учреждении заведений по присмотру за детьми рабочих, проживающих на окраинах г.Киева.
4. Ф.707, оп.150, спр.41. – Дело об учреждении в г.Киеве Общества

- народных детских садов (1899 г.).
5. Народные детские сады в Киеве. – К.: Б.и., 1899. – 58с.
  6. Уляницкий В.К. Народный детский сад в г. Киеве // В.К. Уляницкий. – К.: (Б.м.и ч.). Авт. указ. в конце текста. – б/д.
  7. Ф.707, оп.227, спр.65. – Дело об открытии в г.Киеве народного детского сада при Обществе содействия воспитанию и защиты детей (1902г.).
  8. Народный детский сад. С приложением отчета о деятельности детского сада, приюта и школы нянь за 1906 год.: Киевское общество народных детских садов. – К.: Тип.Кушнерёва и К., 1907. – 96 с.
  9. Лубенец Н. Народный детский сад // Н. Лубенец // Дошк. восп. – 1911. – №5. – С.413-424.
  10. Гартвіг Л.Н. З минулого // Л.Н. Гартвіг // За комуністичне виховання дошкільника.– 1937.– №11.– С.48-51.

В предлагаемой статье поднимается вопрос организации первых народных детских садов в Украине, в частности в Киеве. Анализируются условия создания и освещается содержание деятельности этих дошкольных учреждений.

Ключевые слова: общественное дошкольное воспитание, малообеспеченные слои населения, народный детский сад, Киевское общество народных детских садов.

This article raises the question of organization the first people's kindergartens in Ukraine, in Kiev. The author analyzes the conditions of creation and describes the content of these preschools.

Keywords: public preschool education, the poor, people's kindergarten, Kiev people's kindergartens society.